

РОЗДІЛ 3 ТЮРКСЬКІ МОВИ

УДК 811.512.161-115'37

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-2.3>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ КОМПАРАТИВНОСТІ В ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

THEORETICAL BACKGROUND OF THE FUNCTIONAL-SEMANTIC FIELD OF COMPARATIVITY IN THE TURKISH LANGUAGE

Гванцеладзе А.М.,

*orcid.org/0000-0002-7957-5776**аспірант кафедри тюркології**Інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті розглядаються теоретичні засади вивчення функціонально-семантичного поля компаративності та подається стисла характеристика функціонально-семантичного поля компаративності на основі існуючих досліджень. Порівняння є не тільки способом пізнання світу, що відображає певні відповідності об'єктів дійсності із загальним досвідом людства, але й передає національно-культурні особливості того чи іншого етносу, його національну свідомість, закарбовану в мові. Звідси широкий інтерес до категорії компаративності з боку різних дисциплін, в тому числі й лінгвістики.

Серед наукових робіт у галузі тюркології дослідження категорії порівняння займають вагоме місце. У статті розкриваються точки зору на категорію порівняння в різних тюркських мовах та надається спільний для тюркських мов перелік основних показників компаративної семантики. На основі існуючих досліджень встановлено, що категорія порівняння в тюркських та зокрема турецькій мові вивчена недостатньо повно попри наявність чималої кількості досліджень. Зазначено, що з точки зору польового підходу до мовних явищ за принципами функціональної граматики компаративність в турецькій мові не розглядалась.

У роботі аналізується стан досліджень категорії порівняння в турецькій мові та зазначаються питання, які є предметом дискусії в турецькому науковому просторі та потребують детального вивчення. Зауважено, що в турецькому науковому просторі на категорію компаративності звертається багато уваги та наведені різні класифікації порівняльних конструкцій турецької мови включно з вказівкою основи для класифікації.

Відповідно до визначення функціонально-семантичного поля, поданого в науковій літературі, припускається, що саме такий спосіб дослідження компаративності дасть можливість представити постійні та ситуативні засоби вираження порівняльної семантики турецької мови шляхом окреслення центру та периферії відповідного функціонально-семантичного поля. Оскільки порівняння в турецькій мові представлені різноманітними засобами, як на рівні морфем, лексем так і в складі синтаксичних конструкцій, тож польовий підхід становить досить ефективний спосіб аналізу явища компаративності на всіх рівнях мови.

Ключові слова: функціонально-семантичне поле, компаративність, порівняння, тюркські мови, турецька мова.

In the article, the theoretical background of studying the functional-semantic field of comparativity is represented in the article and a brief description of the functional-semantic field of comparativity is given on the basis of existing researches. Comparison is not only a way of knowing the world, which reflects certain correspondences of objects of reality with the general experience of mankind, but also conveys the national and cultural peculiarities of a particular ethnic group, its national consciousness, represented in language. That explains the broad interest in the category of comparativity by various disciplines, including linguistics.

Among the scientific works in the field of studies of the Turkic languages, researches connected to the category of comparativity have a significant place. The article shows different points of view on the category of comparison in Turkic languages and provides a common list of basic indicators of comparative semantics for Turkic languages.

Based on existing researches, it has been established that the category of comparison in the Turkic languages and the Turkish language in particular has not been sufficiently studied despite the large number of scientific papers. It was also noted in the article, that in terms of field approach to linguistics and according to the principles of functional grammar, comparativity in the Turkish language was not analyzed.

In the paper, the status of studies of the comparison category in the Turkish language is analyzed and the issues that are the subject of discussion in the Turkish scientific world and require detailed research are identified. It is noted that in the Turkish scientific world there is a lot of attention paid to the category of comparativity category and various classifications of comparative constructions of the Turkish language are given, including an indication of the basis for classification

According to the definition of the functional-semantic field presented in the scientific literature, it is assumed that this way of analyze of the category of comparativity will allow to present constant and situational means of expressing the comparative semantics of the Turkish language by delineating the center and the periphery of the corresponding functional-semantic field. Since comparisons in the Turkish language are represented by multilevel means, both at the level of morphemes, lexemes, and in syntactic constructions, therefore, the field approach is a rather effective way of analyzing the phenomenon of comparativity at all levels of the language.

Key words: functional-semantic field, comparativity, simile, the Turkic languages, the Turkish language.

Постановка проблеми. Порівняння є поширеним прийомом для образного зображення дійсності, його використання передає національну та культурну самобутність народу. З іншого боку порівняння є відображенням процесу пізнання людиною навколишнього середовища та формування певних зв'язків і відповідностей між об'єктами світу. До того ж, це є ефективним художнім прийомом авторської характеристики персонажу або опису подій в літературних текстах. Отже, порівняння вивчається багатьма науками, зокрема філософією та логікою, літературознавством та мовознавством, остання з яких постає в якості найбільш широкого класу досліджень.

У мовознавстві особливості порівняльних конструкцій розглядаються на прикладі багатьох мов та з різної точки зору. Так, формально-граматичні особливості порівняльних конструкцій української мови досліджували І.К. Кучеренко, М.С. Заборна; синтаксичні особливості конструкцій порівняльної модальності описував О. Межов, дієслова з порівняльною семантикою вивчала Н. Іванюк, порівняння як стилістичний прийом авторів художнього тексту представляє Г. Коноторчук, О. Тищенко-Монастирська, структурно-граматичні типи порівняльних одиниць в якості членів речення розглядає С.М. Рошко, О.Ю. Грипас класифікує засоби маркування компаративності в структурі речення української мови.

Синтаксичне поле російської мови вивчає Н.М. Девятова, М.В. Погорелова, М.І. Черемісіна, Н.А. Широкова. Особливості порівняльних конструкцій англійської та німецької мови висвітлені в роботах Н.В. Гут, О.В. Гулиги та Е.В. Шендельса, Т.П. Коропатницької, О. Кравец, М.Я. Оленяк, Н.О. Федеряєвої.

У тюркських мовах проблемою порівняння займались Р.М. Болгарова та Р.Х. Мірзагітов, А.А. Нугуманова (татарська мова), О.О. Тищенко-Монастирська (кримськотатарська мова), Ю.В. Антонова (шорська мова), М.І. Черемісіна та Л.А. Шаміна (тувинська мова), Н.С. Садоміна (хантійська мова), З.В. Гришаєва (чуваська мова), Х.О. Алтун, Ю. Озюнюлю, Н. Угур, Ш. Пілтен Уфук (турецька мова).

Попри широке висвітлення категорії компаративності в тюркських мовах, ця тема досі залиша-

ється недостатньо опрацьованою. Існує потреба в комплексному представленні системи засобів, що несуть компаративну семантику, в якості функціонально-семантичного поля. Адже функціонально-семантичний підхід можна вважати однією з найефективніших форм аналізу мовного явища на всіх граматичних рівнях відповідно до структурно-синтаксичних особливостей мови, а також дає змогу вивчити тонкощі семантичного варіювання змісту в межах певної понятійної категорії.

Попри високий ступінь зацікавленості лінгвістами-тюркологами категорією компаративності та засобами її вираження в тюркських мовах, порівняння як функціонально-семантичне поле в турецькій мові не було предметом детального вивчення як в вітчизняному так і в турецькому науковому просторі, що зумовлює наукову новизну обраної нами теми дослідження.

Об'єктом дослідження є функціонально-семантичне поле компаративності як детальний набір лексико-граматичних засобів репрезентації категорії порівняння в різних мовах, зокрема турецькій мові.

Предмет дослідження становлять мовні засоби актуалізації категорії компаративності та стан вивчення питання функціонально-семантичного поля порівняння в різних мовах, насамперед в тюркських мовах загалом та турецькій мові зокрема.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в систематизації знання про репрезентацію категорії компаративності в тюркських мовах та зокрема в турецькій мові. Для досягнення зазначеної мети передбачено вирішення таких завдань: 1) виокремити притаманні ознаки функціонально-семантичного поля компаративності; 2) визначити перелік мовних засобів із компаративною семантикою; 3) охарактеризувати систему лексико-граматичних засобів для вираження порівняння в тюркських мовах та зокрема в турецькій мові; 4) виділити спільні та відмінні риси в системі засобів репрезентації компаративної семантики тюркських мов; 5) систематизувати засоби актуалізації порівняльних відносин в турецькій мові; 6) виокремити актуальні питання щодо стану розробки категорії компаративності в турецькій мові.

Виклад основного матеріалу. Маючи значення для багатьох наукових дисциплін, компаративність найбільш вагоме місце займає в лінгвістиці. У лоні цієї дисципліни порівняльні конструкції розглядаються через призму лексико-семантичних особливостей компонентів порівняльної конструкції, граматико-синтаксичної будови компаративами, стилістики та фразеології. Проте, таке вузькоспеціальне висвітлення аспектів компаративності мови не дає комплексного уявлення про систему засобів, що передають порівняльну семантику.

На думку автора аналіз функціонально-семантичного поля компаративності може продемонструвати найкращий результат у процесі вивчення системи засобів порівняльної семантики турецької мови, дасть змогу систематизувати арсенал таких засобів за певним критерієм, представити їх класифікацію та надати комплексне уявлення про порівняння в турецькій мові. Це надасть можливість виокремити як постійні засоби роботи компаративних механізмів мови, так і дасть змогу представити ситуативні засоби, що відносяться до периферії поля компаративності та за певних обставин можуть виступати носіями порівняльної семантики.

Ідея розглядати мову як сукупність функціонально-семантичних полів, що знаходять одне на одне, формуючі перехресні зони, походить від функціонального підходу до вивчення граматики. Можливість виражати значення «як граматичним, так і лексичним чином» [1, с. 6] змусило вчених звертати увагу на такі граматико-лексичні угруповання та вивчати їх особливості.

Функціонально-семантичні поля дозволяють розкрити функції мовних засобів, описати особливості функціонального вживання «в їх взаємодії з відповідним середовищем», таким чином мовні одиниці розглядаються не ізольовано, а системно, на основі спільного семантичного підґрунтя та єдності у виконанні певної функції [2, с. 50]. Саме спільність виконуваної функції різними одиницями мови є основою для поєднання таких одиниць в поле [3, с. 21–22].

О.В. Бондарко одним із перших запропонував теорію функціонально-семантичного поля (ФСП), визначивши останнє як «засноване на певній семантичній категорії угруповання граматичних та «строевих» лексичних одиниць, а також різних комбінованих засобів даної мови, взаємодіючих на основі спільних семантичних функцій» [4, с. 11]. Вчений наголошує на відмінності значення і функції мовної одиниці, зауважуючи, що останні зумовлені «строем мови та актуалізовані

у мовленні взаємодією різнорівневих елементів мовної системи та середовища» [4, с. 9–10].

Дуже схожим за визначенням є трактовка ФСП, яку пропонують О.В. Гулига та В.І. Шендельс, характеризуючи поле як сукупність взаємодіючих граматичних та лексичних засобів, що називають спільні значення та пов'язані відносинами, що дають змогу встановити певні закономірності [5, с. 8]. Вчені виявляють граматико-лексичні поля на основі того факту, що граматичні форми узагальнено, а лексичні одиниці з більш детально призвані виражати одне значення [5, с. 7–8]. Дійсність відображається в свідомості людини у вигляді своєрідної структури на основі певних семантичних категорій, репрезентованих лексичними та граматичними мовними одиницями, які формують функціонально-семантичне поле поєднуючись на основі «спільної семантичної функції» [6, с. 134–137].

Польовий підхід до вивчення мовних явищ дає можливість «виявити всі засоби вираження чогось» в мові, адже одне й те саме значення може передаватися «засобами, що належать до різних мовних рівнів» [7, с. 13–15].

Функціонально-семантичне поле як «принцип системного представлення мови» [8, с. 42–47], допомагає знайти відповіді на фундаментальні питання щодо послідовного плавного розширення поля, співвідношення одиниці різної структури, принципів організації поля, семантичні та функціональні відмінності «компонентів порівняльної конструкції», протиставлення «реального та гіпотетичного порівняння», тощо [8, с. 45–51].

Традиційно в структурі функціонально-семантичного поля виділяють ядро та периферію. Перше уособлює максимум ознак, що формують поле, друге характеризується обмеженою кількістю ознак поля з можливим зменшенням інтенсивності прояву ознак [1, с. 42]. У свою чергу відношення між центром та периферією ФСП характеризуються поступовим «зменшенням спеціалізованості та фриквентативності вживання» [2, с. 51].

Функціонально-семантичне поле має два напрямки розширення: горизонтальне та вертикальне, відповідно до семантичного розподілу на дрібніші підгрупи – мікрополя – та структурній організації компонентів поля – домінанта, сформоване навколо неї польове ядро, ближня та далека периферія [5, с. 9–10].

Існування в системі мови різнорівневих засобів для вербалізації логічної операції порівняння дає привід розглядати їх сукупність як систему, поєд-

нання компонентів якої відбувається на основі «мовної та мовленнєвої семантичної функції вираження порівняльних відношень» [9, с. 272].

Функціонально-семантичне поле компаративності має якісно-кількісне ядро та семантику признака, традиційно його вважають моноцентричним з цілісним граматичним ядром, в основі якого лежить граматична категорія ступеню порівняння прикметників та прислівників. З іншого боку, поля в різних мовах, попри базування на одній семантичній категорії, можуть різнитися за структурою та мати широкий набір мовних засобів, як експліцитних так і імпліцитних, для вираження порівняльної семантики, що формує близьку та далеку периферію [4, с. 32–38].

Порівняння є логічною операцією, результат якої свідчить про тотожність або нетотожність порівнюваних елементів [10, с. 108], а отже багато вчених розрізняють в системі ФСП компаративності так звані мікрополя рівності та нерівності або подібності та відмінності [10, с. 108; 11, с. 6]. Рівність розкривається через номінацію переваги одного елемента дійсності над іншим, вказівку на нижчу ступінь прояву ознаки в одного з порівнюваних елементів, рівності за однією або кількома спільними ознаками при наявності інших відмінних ознак [10, с. 108].

Мікрополе нерівності представлено різними конструкціями, які виражають «загальну відмінність» та відмінність через різний ступень прояву ознаки [11, с. 10–11]. Центр такого мікрополя формують прикметники і прислівники, а периферію – іменники та дієслова з функцією оцінки [12, с. 3].

Відмінність змістового наповнення – не єдиний критерій розподілу функціонально-семантичного поля компаративності на менші угруповання. Системне розшарування функціонально-семантичного поля можливе за принципом структурної організації порівняльної конструкції. Відповідно до ступеню експлікації компонентів компаративними функціонально-семантичне поле представлено мікрополем повноти та мікрополем неповноти [13, с. 90], які в свою чергу поділяються ще на дві групи: дискретні та недискретно-дискретні мікрополя залежно від реалізації кожного компонента порівняльної конструкції окремо через відповідну словоформу [13, с. 90].

ФСП компаративності досліджуються на прикладі багатьох мов (російська, українська, англійська, німецька, іспанська), проте в турецькій мові функціонально-семантичне поле компаративності не були предметом системного дослідження. Порівняння в тюркських мовах, зокрема татарській, чуваській, казахській, шорській мовах

розглядаються з точки зору зіставного опису системи вираження порівняльних відносин в системі російської мови. Турецькі дослідники приділяють увагу загальній класифікації порівнянь переважним чином з огляду на змістову складову порівняльної конструкції, проте не залишаючи поза уваги структуру компаративними.

Досліджуючи явище порівняння в татарській мові, Р.М. Болгарова зауважує, що завдяки семантичній функції вказівки на ознаку об'єктів, на основі якої і відбувається порівняння, в татарській мові «регулярне граматичне оформлення мають лише ступені порівняння прикметників та прислівників» [14, с. 23–27], які найчастіше зустрічаються в поєднанні з елементом «подібний».

Порівняльні відношення можуть також передаватись за допомогою висхідного та давального відмінків разом із афіксами порівняльної ступені прикметників та певними післяйменниками. Порівняльні конструкції татарської мови можуть бути частиною складнопідрядного речення з залежною частиною образу дії або частиною простого речення в якості порівняльної конструкції, утвореної за допомогою післяйменника, чи конструкції іменник у називному відмінку + післяйменник / дієприслівник, які уособлюють образне порівняння, порівняння-зіставлення та порівняння-протиставлення [15, с. 78–79].

Вчена зауважує, що аналіз порівнянь допомагає розкрити «особливості світогляду народу» через вивчення притаманним їм етнокультурних елементів в складі компаративної конструкції. Відповідно до приналежності еталону порівняльної конструкції до того чи іншого типу концептів Р.М. Болгарова пропонує розрізняти етнокультурні та універсальні порівняння. Перші базуються на фольклорних та релігійних образах, притаманних культурі певного етносу, другі ґрунтовані на загальнолюдських знаннях. При чому найчастіше порівняльні конструкції татарської мови покликані описати зовнішність та характер людини через порівняння з предметами побуту за формою, розміром, кольором або звуком [16, с. 66–67].

У тюркських мовах, зокрема в кримськотатарській мові, згідно О.О. Тищенко-Монастирської, порівняння може бути представлено як аналітично через післяйменники, так і синтетично за допомогою афіксів [17, с. 183]. З точки зору граматичного вираження порівняльні відношення передаються як службовими, так і самостійними частинами мови; можуть передаватись окремими лексемами або за допомогою морфем.

Вчена виділяє сім груп граматичних засобів репрезентації порівняння в кримськотатар-

ській мові, серед яких афікси, післяйменники та сполучники, сполучні слова, повнозначні лексеми з семантикою компаративності, допоміжні дієслова, інтонаційне порівняння в поетичних творах [17, с. 183–184]. З функціонально-семантичної точки зору велика група порівнянь кримськотатарської мови, як зазначає О.О. Тищенко-Монастирська, передає зовнішню ознаку предмету, а саме її розмір у випадках, коли мовець не знає точного розміру, або хоче показати «відхилення від норми». Авторка також надає перелік предметів, які підлягають порівнюванню в кримськотатарській мові найчастіше [17, с. 184–185].

З.В. Гришаєва розглядає порівняння в чуваській мові, проводячи паралелі та описуючи розбіжності засобів вираження компаративності в чуваській та російській мовах. Автор наводить схеми утворення порівняльних конструкцій, та зауважує, що в чуваській мові функцію порівняльних післяйменників можуть виконувати імена та їх видозміни. Гришаєва робить висновок, що в тюркських мовах в залежності від поєднання післяйменника з повнозначною частиною мови, один і той самий показник компаративності може відображати як реальне, так і нереальне порівняння [18, с. 9–16].

М.І. Черемісіна та Л.А. Шаміна розглядають порівняння в тувинській мові в синтаксичному просторі, зауважуючи, що повноту порівняльної конструкції забезпечує наявність чотирьох основних компонентів. Згідно зауважень вчених основу порівняння найчастіше складають прикметники або дієслова у відповідності до реалій навколишнього світу, які порівнюються – ознаки предметів чи дію. Інколи основою порівняння стають прислівники, якщо присудок виражений «дієсловом широкої семантики», яку конкретизую прислівник [19, с. 67].

Відповідно до способу вираження основи порівняння компаративність тувинської мови поділяється на модульне або ситуативне та предметне порівняння, останнє на думку вчених представлено кількісними та якісними типами порівняння [19, с. 68]. М.І. Черемісіна та Л.А. Шаміна розрізняють такі показники компаративних відношень тувинської мови, як афікси порівняльної семантики, висхідний відмінок та післяйменники з компаративною семантикою, дієприкметники від так би мовити порівняльних дієслів у поєднанні з певними відмінками, таким чином вказуючи на синтетичну на аналітичну можливість вираження порівняльних відношень [19, с. 69–70]. Еталон порівняння компаративної конструкції, як і в описаних вище тюркських мовах, приймає той

чи інший відмінковий афікс висхідного чи давального відмінку. Таке варіювання вчені пояснюють тим, що давальний відмінок вимагає дієприкметниковий показник порівняння, тоді як висхідний відмінок є показником компаративності сам по собі, що робить його «основним в системі кількісних порівнянь» [19, с. 71].

З іншого боку дослідниці зауважують, що для компаративних конструкцій, які порівнюють стан одного й того самого об'єкту дійсності, характерне редукування іменника при повторному згадуванні денотата.

Н.С. Садоміна в складі простого речення хантійської мови згідно структурно-синтаксичної будови виділяє два типи порівняльних конструкцій в залежності від частини мови, якою виражений «модуль порівняння». Відповідно до функціонально-семантичної спрямованості порівняння авторка виокремлює образне та логічне порівняння, зазначивши, що для хантійської мови більш характерне образне порівняння, яке передає культурно-етнографічні особливості народу, демонструє суб'єктивне ставлення мовця до певної ситуації чи предмету. Вчена зазначає, що для хантійської мови характерне оформлення порівняльного звороту, який є складовою частиною простої порівняльної конструкції, за допомогою «аналітичних конструкцій, службових слів – частки, сполучники, післяйменники» [20, с. 58].

Ю.В. Антонова на матеріалі простих речень з порівняльної семантикою розглядає аналітичні показники компаративних відношень в шорській мові – післяйменники та порівняльні частки, де перші вказують на порівняння властивостей або ознак денотатів між собою. Вони виражають схожість дій об'єктів порівняння, нагадування предметом еталону порівняння за зовнішніми ознаками, та виступають в функції обставини способу дії, предиката, модального предиката або ознаки. Друга група – частки є «компонентом присудка» простого речення, а в складному реченні виступають в сполученні з дієприкметником [21, с. 267–268].

Безпосередньо в турецькому науковому просторі категорії порівняння також приділяється достатньо уваги – ведуться розмови стосовно місця порівняння в системі лінгвістичних досліджень, пропонуються різні класифікації порівняльних конструкцій турецької мови, описуються завдання порівняння. Так, Д. Ділчін виділяє чотири основні групи порівняльних конструкцій турецької мови в залежності від наявності або відсутності тих чи інших компонентів компаративними, тобто відповідно до повноти або неповноти конструкції [22, с. 407–409]. Такі компоненти

можна відновити через розгортання висловлювання та експлікацію імпліцитно виражених членів компаративеми.

Н. Кюлекчі будує свою класифікацію порівнянь відповідно до кількості еталонів та об'єктів порівняння, а також згідно з рівнем прояву ознаки порівняння в об'єкті та суб'єкті порівняльної конструкції по відношенню одне до одного [23, с. 34–40]. Тобто, класифікація відбувається відповідно до ступеню прояву ознаки в порівнюваних об'єктах, до уваги береться семантика компаративної конструкції. В іншому випадку порівняльні конструкції розподіляються на класи згідно кількості порівнюваних між собою предметів, відповідності одному еталону одного об'єкта порівняння, або кількох.

Н. Угур дає детальну та комплексну класифікацію порівнянь в турецькій мові на основі компонентного складу порівняльної конструкції (12 підгруп відповідно до експліцитної репрезентації компонентів порівняння в реченні, кількості компонентів), на основі властивостей ознаки, що лежить в основі порівняння (19 підгруп відповідно до ступеню інтенсивності прояву признаку в порівнюваних предметів, реальності/ірреальності порівняння), за частино--мовною репрезентацією компонентів порівняльної конструкції (з огляду на те, якою частиною мови виражено основні компоненти конструкції, признаку порівняння, маркеру компаративних відносин), на основі форми існування основних компонентів компаративеми (репрезентація еталона та предмета порівняння через конкретні чи абстрактні поняття), відповідно до взаємозв'язку еталону та предмету порівняння (пряме/опосередковане порівняння), згідно з повнотою висловлювання порівняльної семантики [24, с. 49–81].

Ш.П. Уфук на матеріалі творів письменника Сайта Фаїка Абасияника пропонує вирізнити порівняння з огляду на відносини між еталонем та об'єктом порівняння, виділяючи таким чином реальні та ірреальні, або як говорить дослідниця метафоричні, порівняння. Для таких порівнянь характерно використання віддієслівних форм першої особи однини з післяйменником для вираження еталону, рідше основи порівняння [25, с. 329–332].

Метафоричні ж порівняння в свою чергу є складниками складного речення, що найчастіше виражають обставину дії. Цікавим різновидом порівнянь, що виокремлює Ш.П. Уфук, «застиглі», тобто фразеологізовані порівняння, яким, за визначенням дослідниці, притаманна вибірковість у використанні еталонів та об'єктів порівняння, основи порівняння для вираження певної

понятійної категорії. Така формалізація компаративеми зумовлена перш за все сталою традицією образного виразу того чи іншого поняття, пов'язана з етнокультурними особливостями мовної картини світу турецького народу [25, с. 332].

Відкритим у турецькому науковому просторі залишається питання безсполучникових порівняльних конструкцій, що походить від твердження обов'язкової присутності порівняльного сполучника в компаративній конструкції. Вважаючи такий підхід більш характерним для європейських мов, Х.О. Алтун стверджує, що для турецької мови та тюркських мов загалом показником порівняльної категорії можуть бути не тільки дієслова з відповідною семантикою та порівняльні сполучники, частки, а й афікси [26, с. 166–176].

Суперечки навколо необхідності порівняльного сполучника в турецьких компаративних конструкціях відкривають ще одну площину невирішених питань турецької лінгвістики, а саме розмежування порівняльної конструкції та метафори. Так, наприклад, У. Озюню вважає, що загострення уваги на порівняльному сполучнику лежить в основі «підходу орієнтованого на читача», що призводить до зосередження уваги не на наявності порівняння як такого, а лише на формальній присутності порівняльного сполучника, через що поза увагою залишаються явні та приховані метафори. Водночас У. Озюню наголошує на важливості лексико-графічного оформлення ознаки порівняння як ключової відмінності від метафори [27, с. 107].

Висновки. Зацікавленість лінгвістів категорією порівняння в тюркських мовах та зокрема в турецькій мові як з позиції змістових відтінків порівняльних відносин об'єкт – суб'єкт порівняння, так і з точки зору структурної організації компаративної конструкції.

Згідно проаналізованого теоретичного матеріалу для тюркських мов характерне як аналітичне і синтетичне вираження порівняння при постійному граматичному оформленні ступенів порівняння прикметників та прислівників, що дає можливість припустити, що саме ступені порівняння формують ядро функціонально-семантичного поля компаративності тюркських мов. Окрім цього, тюркським мовам притаманний доволі широкий арсенал показників компаративної семантики від морфем до повнозначних слів. Поряд із використанням так званих афіксів компаративної семантики використовуються й відмінникові форми, проте лише висхідний відмінок можна вважати самостійним показником порівняльних відносин між об'єктами, інші відмінки

використовуються як необхідна умова дієслів та дієслівних форм відповідної семантики.

Із семантичної точки зору порівняльні конструкції тюркських мов передають образне порівняння, порівняння-зіставлення та порівняння-протиставлення. У співвідношенні з ситуацією реальної дійсності порівняння можуть бути ситуативними та предметними, останні з яких представлені кількісними та якісними порівняннями й являють собою класичний тип порівняльних відношень тюркських мов. Зважаючи на ситуацію реальної дійсності та спосіб частинно-мовної репрезентації предмету й об'єкту порівняння, компаративеми поділяються на іменні та дієслівні.

У контексті вивчення явища порівняння в турецькій мові можна відзначити часте

звертання лінгвістів до цієї теми. Переважна більшість лінгвістичних досліджень явища порівняння в турецькому науковому просторі розглядається з позиції особливостей змісту порівняльної конструкції та лежить в площі семантики або будується на експліцитній репрезентації обов'язкових компонентів порівняння. Проте, не дивлячись на чималу кількість робіт у цій сфері, засоби вираження семантики порівняння в турецькій мові за принципом функціонально-семантичного поля ще не вивчалися, детально не вивчалися синтаксична будова порівняльної конструкції турецької мови та її функціональна роль в реченні, що зумовлює подальше перспективу дослідження ФСП компаративності турецької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адмони В.Г. Основы теории грамматики. Ленинград : «Наука», 1964 г. 107 с.
2. Сальникова О.О. Функціонально-семантичне поле як спосіб дескрипції мови. *Лінгвістичні студії : Збірник наукових праць*. 2006. Вип. 14. С. 49–53.
3. Щур Г.С. Теория поля в лингвистике. Москва : «Наука», 1974 г. 254 с.
4. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / отв. ред. А.В. Бондарко. Ленинград : «Наука», 1987. 348 с.
5. Гулыга Е.В., Шендельс Е.И. Грамматико-лексическое поле в современном немецком языке. Москва : Издательство «Просвещение», 1969 г. 184 с.
6. Васильев Л.М. Современная лингвистическая семантика. Москва : Высшая школа, 1990 г. 176 с. ISBN 5-06-000781-2.
7. Кочерган М.П. Теорія функціонально-семантичного поля і її застосування в зіставному мовознавстві. *Мовознавство*. 2007. № 4–5. С. 13–19. URL: <https://movoznavstvo.org.ua/vsi-nomera-zhurnal/82-2007-4-5-lipen-zhovten/611-kocherhan-p-teoriia-funktsionalno-semantichnoho-polia-i-ii-zastosuvannia-v-zistavnomu-movoznavstvi.html?highlight=YTo2OntpOjA7czoxNjoi0LrQvtGH0LXRgNCz0LDQvSI7aToxO3M6MjoizrwiO2k6MjtzOjI6ltC/IjtpOjM7czoxOToi0LrQvtGH0LXRgNCz0LDQvSDOvCI7aTo0O3M6MjI6ltC60L7Rh9C10YDQs9Cw0L0gzrww0L8iO2k6NTtzOjU6ls68INC/Ijt9> (дата звернення 10.08.2019).
8. Девятова Н.М. Сравнение в динамической системе языка. Москва : Книжный дом «Либроком», 2017. 320 с. ISBN 978-5-397-05855-1.
9. Постникова С.В. К вопросу о центре функционально-семантического поля сравнения (на материале немецкого языка). *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Филология. Искусствоведение*. 2009. № 5. С. 272–276. URL: http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/99999999_West_2009_5/42.pdf (дата звернення 10.08.2019).
10. Теория функциональной грамматики: Качественность. Количественность / отв. ред. А.В. Бондарко. Ленинград : «Наука», 1996. 264 с.
11. Щепка О.А. Функціонально-семантичне поле компаративності : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Сімферополь, 2008. 20 с.
12. Федеряева Н.О. Система межчастеречных компаративных конструкций неравенства (на материале английского языка в сопоставлении с русским) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20. Тюмень, 2009. 22 с.
13. Кравец О.В. Микрополе сходства функционально-семантического поля эксплицитной компаративности в русском и английском языках. *Альманах современной науки и образования*. 2012. № 8 (63). С. 89–91. URL: <http://www.gramota.net/materials/1/2012/8/30.html> (дата звернення 10.08.2019).
14. Болгарова Р.М., Мирзагитов Р.Х. Компаративность в русском и татарском языках: семантико-функциональный аспект. *Филология и культура. Philology and culture*. 2013. № 1 (31). С. 23–29. URL: <http://philology-and-culture.kpfu.ru/?q=taxonomy/term/182> (дата звернення 10.08.2019).
15. Болгарова Р.М. Способы выражение компаративности в простом предложении (на материале русского и татарского языков). *Вестник ТГГПУ*. 2008. № 3 (14). С. 78–80.
16. Болгарова Р.М., Сафонова С.С. Сравнения в русском и татарском языках: опыт концептуально-семантического исследования. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2016. № 9 (63). С. 65–67. URL: <http://www.gramota.net/materials/2/2016/9-1/> (дата звернення 10.08.2019).

17. Тищенко-Монастирська О.О. Категорія порівняння в кримськотатарській мові. *Українська Орієнталістика*. 2009–2010. Вип. 3–4. С. 182–185. URL: <http://ekmailr.ukma.edu.ua/handle/123456789/6608> (дата звернення 10.08.2019).
18. Гришаева З.В. Сравнительные конструкции в чувашском и русском языках : автореферат дис. ... канд. филол. наук: 10.02.06, 10.02.01. Чебоксары, 1996. 19 с. URL: <http://cheloveknauka.com/v/441418/a#?page=2> (дата звернення 10.08.2019).
19. Черемисина М.И., Шамина Л.А. Выражение сравнения в тувинском языке. *Языки коренных народов Сибири*. 1996. Выпуск 3. С. 65–85. URL: http://www.philology.nsc.ru/journals/ykns/pdf/YKNS_03/1996_03_Cheremisina_Shamina.pdf (дата звернення 10.08.2019).
20. Садомина Н.С. Сравнительные конструкции в составе простого предложения (на материале шурышкарского и казымского диалектов хантыйского языка). *Вестник угроведения*. 2016. № 1 (24). С. 57–65. URL: <https://ouipir.ru/номер-журнала/вестник-угроведения-№-1-24-2016> (дата звернення: 10.08.2019).
21. Антонова Ю.В. Сравнительные конструкции в составе простого предложения с аналитическими показателями сравнения в шорском языке. *Вестник ТГПУ*. 2012. № 1 (116). С. 267–271. URL: https://vestnik.tspu.edu.ru/archive.html?year=2012&issue=1&article_id=3285 (дата звернення 10.08.2019).
22. Dilçin Cem Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005. 531 s.
23. Külekçi Numan Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar. Ankara : Akçağ Yayınları, 2011. 312 s.
24. Uğur Nurettin Anlambilim. Sözcünün anlam açılımı. İstanbul : Doruk Yayıncılık, 2007. 265 s. ISBN 975-553-398-2.
25. Ufuk Piltin Şahru Dil Bilimsel Açidan Benzetme ve Sait Faik Abasıyanık'ın Hikayelerindeki Görünümleri. *Türk Dili Dergisi*. 2015. Cilt 109 (Sayı 767–768 Kasım–Aralık). S. 318–342. URL: <http://www.tdk.org.tr/images/kasimaralik2015/20151238Şahru%20Piltin%20-%20Dilbilimsel%20Açidan%20Benzetme%20ve%20Sait%20Faik%20Abasıyanıkın%20Hikayelerindeki%20Görünümleri.pdf> (дата звернення 04.09.2019).
26. Altun Hilal Oytun Eski Anadolu Türkçesinde Benzetme Yapıları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 2012. Sayı 17. S. 165–192. URL: http://www.academia.edu/3515764/Eski_Anadolu_Türkçesinde_Benzetme_Yapıları_Forms_of_Simile_in_Old_Anatolian_Turkish (дата звернення 04.09.2019).
27. Özünlü Unsal Edebiyatta Dil Kullanımları. İstanbul : Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2001. 272 s.
28. Чесноков П.В. Семантические формы мышления и их параметры. *Известия Южного федерального университета. Филологические науки*. 2007. № 1–2. С. 117–123. URL: <http://philol-journal.sfedu.ru/index.php/sfuphilol/article/view/11> (дата звернення: 05.08.2019).

УДК 512.161:81'367.625

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-2.4>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕРИФРАСТИЧНИХ ФОРМ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ В УСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

THE PARTICULARITIES OF FUNCTIONING OF PERIPHRASTICAL FORMS OF TURKISH LANGUAGE IN POLITICAL DISCOURSE

Спотар-Аяр Г.Ю.,

orcid.org/0000-0002-2861-6339

асистент кафедри тюркології

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано особливості функціонування перифрастичних форм в усному політичному дискурсі, вплив комунікативної мети та ситуації на частотність функціонування форм. Досліджено стилістичний потенціал бівербальної конструкції та чинники, які на нього впливають. Уперше досліджується специфіка реалізації аспектуальних та темпоральних відтінків перифрастичними формами, яка актуалізує використання конструкцій у сучасних офіційних політичних промовах. Зокрема, встановлено функціонування бівербальних конструкцій у текстах офіційних промов періоду Танзимату та проаналізовано чинники, що сприяли збільшенню їх використання у сучасному дискурсі. Найважливіший фактор, що вплинув на частотність вживання перифрастичних форм, – курс на наближення офіційної мови до зрозумілої простому народу зі збільшенням кількості лексем тюркського походження. У статті проаналізовано тексти офіційних виступів Президентів Турецької Республіки Р.Т. Ердогана та А. Гюля. Встановлено, що більшість використаних форм становить результативний вид, широке вживання синтаксичної валентності форм. Також спостерігається збільшення частотності функціонування аспектуалізотра *bulunmak*. Крім